

Міністерство культури та інформаційної політики України
Харківська державна академія культури

**Програма
вступного іспиту в аспірантуру
зі спеціальності 034 «Культурологія»**

Харків, ХДАК, 2022

УДК [930.85(100+4770)+008] (079,1)
П-78

Програма затверджена на засіданні кафедри культурології
(протокол № 11 від 5 квітня 2022 р.)

Схвалено радою факультету культурології
(протокол № 8 від 26 квітня 2022 р.)

Укладачі:

Шейко В.М., докт.іст.наук, проф.;
Кислюк К.В., докт.культурології, проф.;
Тишевська Л.Г., ст..викл.

Під наукової редакцією В.М. Шейка

Програма вступного іспиту в аспірантуру зі спеціальності 034
«Культурологія» галузі знань 03 «Гуманітарні науки» /
Харків.держ.акад.культури; уклад.: В.М. Шейко та ін. –
Харків: ХДАК, 2022. – 51 с.

© Харківська державна академія культури, 2022
© Шейко В.М., Кислюк К.В., Тишевська Л.Г., 2022

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	4
Розділ 1. Історія світової культури.....	5
Розділ 2. Історія культури України.....	21
Розділ 3. Теорія культури	40

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма вступного випробування до аспірантури із спеціальності 034 «Культурологія» розроблена в обсязі професійно-орієнтованих дисциплін програми підготовки магістра з даної спеціальності. Програма розрахована на осіб, які здобули вищу освіту за рівнем магістра (або спеціаліста) і мають достатній рівень професійних компетентностей для продукування нових ідей, оволодіння освітньо-науковою програмою підготовки здобувача ступеня доктора філософії.

Вступники до аспірантури зі спеціальності «Культурологія» складають вступний іспит, що складається з таких дисциплін: «Історія світової культури», «Історія культури України», «Теорія культури». Іспит проводиться в усній формі за екзаменаційними білетами, кожний з яких містить три питання.

Комплексний вступний іспит покликаний виявити достатність підготовки вступника до навчання в аспірантурі на здобуття академічної кваліфікації доктора філософії. А саме: оцінити рівень теоретико-методологічної та інформаційно-практичної підготовки вступників, вмінь використовувати теоретичні знання для вирішення актуальних завдань у галузі культурології.

Вступники мають продемонструвати здатність прогнозувати культурну перспективу, навички застосування набутих знань при вирішенні професійних завдань, готовність працювати в умовах наукового плюралізму, формувати культуру наукової дискусії, володіти педагогічною психологією та методикою.

Розділ 1

ІСТОРІЯ СВІТОВОЇ КУЛЬТУРИ

ТЕМА 1.1. КУЛЬТУРА ЯК ПРЕДМЕТ ІСТОРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Науки, що вивчають культурне буття. Склад дисциплін культурологічного циклу. Історія культури як процес розвитку людства в просторі й у часі і як теоретичне конструювання реальності. Єдність історії і теорії культури в культурологічному знанні. Предмет історії культури; місце історії культури в соціально-гуманітарному знанні. Історичні типи культури. Історична періодизація культури. Рівні й мета вивчення історії культури. Способи теоретичної концептуалізації історії та ідея культури. Зовнішні та внутрішні детермінанти історії культури. Синхронні та діахронні аспекти культурної динаміки. Сучасні методологічні проблеми дослідження історії культури. Історія культури як умова та засіб збереження самосвідомості людини та суспільства.

ТЕМА 1.2. КУЛЬТУРА ПЕРВИСНОЇ ДОБИ

Первісність як точка відліку історії. Культурні парадигми первісності. Антропогенез, соціогенез, культурогенез: співвідношення процесів та їх історичні форми. Природні умови як чинник розвитку культури. Проблема виникнення початкових форм комунікації та мислення. Синкретизм як наріжний принцип первісної культури.

Формування початкових форм світоглядних настанов. Магічна свідомість. Тотемізм як спосіб світосприйняття. Анімізм у первісній практиці культуротворчості. Міф і міфологія. Міф як спосіб мислення первісної людини та універсальна ментальна структура. Сутність ритуалу та його соціокультурне значення. «Неолітична революція», її виміри та наслідки.

Культура як родова пам'ять. Формування культурних архетипів. Сутність та форми традиції. Соціальні структури на початкових етапах історії. Етнокультурна диференціація людства у первісності. Перехід від привласнюючої до відтворюючої системи життєдіяльності як початок нової історії соціокультурного розвитку людства. Неолітична революція – передумова виникнення цивілізації й культури нового типу.

ТЕМА 1.3. КУЛЬТУРА СТАРОДАВНЬОГО СХОДУ

Цивілізація – якісно новий етап історії культури. Становлення перших цивілізацій. Соціокультурні варіанти генезису ранньокласових суспільств. Просторово-часові межі стародавніх цивілізацій. Загальне й особливе в образній концепції світу давньосхідних культур і місце в ній людини. Диференціація форм художньої діяльності. Культурні контакти Сходу й Заходу, їхній взаємовплив і взаємозбагачення. Перші спроби універсалізму; поняття «культурного всесвіту».

Культура Месопотамії. Передня Азія як складова світової цивілізації. Етнічне розмаїття Дворіччя. Природні умови Месопотамії і особливості культурного засвоєння регіону. Соціальні форми культури населення Дворіччя.

Шумери – фундатори основ цивілізації Месопотамії. Суспільство та особистість у культурі шумерів. Ментальні настанови найдавнішого населення Дворіччя. Епос про Гільгамеша: уявлення про життя і смерть.

Характерні риси шумеро-аккадської художньої традиції. Виникнення писемності, її місце у організації суспільно-культурної свідомості населення Месопотамії. Освіта та школа у народів Дворіччя. Система знань та епістемологія найдавніших наук. Бібліотеки і архіви як складова культури Дворіччя. Особливості архітектурної традиції та образотворчої практики народів Месопотамії.

Ассирійське царство та його культурно-історична місія. Нововілонське царство в історії культури Месопотамії. Вплив асиро-вавілонської культури на культуру народів Передньої Азії та античного світу. Місце Месопотамії у історії світової культури.

Культура Стародавнього Єгипту. Давньоєгипетська культура – класична модель канонічної культури. Особливості географічного положення регіону і його вплив на специфіку давньоєгипетської культури. Основні етапи формування єгипетської державності та її ментальні підвалини. Особливості міфології давніх єгиптян та архетипічні основи їх світогляду. Моделювання всесвіту у давньоєгипетських храмових комплексах. Ритуальна складова культури єгиптян. Давньоєгипетське письмо, його історичні різновиди, техніка та естетика. Магія знання та його соціокультурні

виміри. Сутність художніх канонів давніх єгиптян та їх образно-змістова еволюція. Релігійно-ідеологічні новації Ехнатона та їх вплив на єгипетську культурну традицію. Пізній Єгипет у коловороті міжкультурних взаємодій.

Культура Стародавньої Індії. Просторово-часові визначення давньоіндійської культури. Мохенджо-Даро та Харappa: силует культури Давньої Індії. Індія у культурному діалозі з народами Близького Сходу. Праобрази індійської культурної традиції.

Арійське проникнення в Індію та «друге народження» індійської культури. Веди як втілення історії світогляду населення Давньої Індії. Міфологічні образи культурної свідомості давніх індійців. Брахманічна літературна традиція. Ритуал у культурній практиці населення давньої Індії. Історичні та духовні виміри «Махабхарати» та «Рамаяни». Ведична концепція сутності існування. Космічна та соціальна ролі людини: ментальні підвалини варнової моделі суспільства.

Концептуальні засади буддизму – основа нової культурної системи. Культурно-історична місія Маур'їв: канонізація буддизму. Хінаяна та махаяна: історичні стратегії буддизму.

Політико-культурна мозаїка давньої Індії II ст. до н.е. – V ст. н.е. Каста як основа культурної системи. Генетичний зв'язок брахманізму й індуїзму. Індуїзм як етап культурної історії Індії Специфіка індійської релігійності.

Принципи художньої творчості та її втілення у образотворчій традиції давніх індійців. Характерні риси індійської писемності та розвиток лінгвістики. Міжнародні історико-культурні зв'язки Давньої Індії.

Культура Стародавнього Китаю. Цивілізація Шан-Інь – зародки культурної свідомості давнього Китаю. Міфопоетична картина світу в давньокитайській культурній традиції. Розвиток давньокитайської писемності і її зв'язок із сучасністю. Давньокитайська література і її традиції. Ідеологічна боротьба в Давньому Китаї й народження вчення Конфуція «про шляхетну людину». Даоський ідеал особистості та уявлення про безсмертя. Конфуціанство і даосизм: складові китайської духовності. Культурна місія буддизму у Китаї.

Китайське відчуття природи культури. Уявлення давніх китайців про душу. Людина та суспільство в традиційних уявленнях

давніх китайців. Китайські космологічні моделі та їх символічне втілення у культурній практиці. Світоглядні підвалини та історична обумовленість художньої традиції давнього Китаю. Технічні досягнення Древнього Китаю: винахід пороху, паперу, друкованого верстата тощо. Китай як «плавильний казан» культурних традицій народів Азії.

Культура Стародавнього Ірану. Етнокультурний родовід іранців та їх розповсюдження по території Ірану. Еламський період Древнього Ірану. Виникнення зороастризму. Дуальність зороастрійського світогляду. Ахеменідська держава: світова перська імперія. Армія – втілення цивілізаційних здобутків персів. Війна як культурний сюжет та культурно-політична технологія. Художня культура Ірану.

ТЕМА 1.4. КУЛЬТУРА ДОБИ АНТИЧНОСТІ

Поняття «Античність». Хронологічні рамки і географічний простір, періодизація античної культури.

Стародавня Греція. Природнокліматичні умови розвитку перших європейських цивілізацій. Грецький поліс як основа держави. Міфотворчість, її місце у світогляді греків. Образ світу греків. «Фюсис» як ментальна категорія. Людина як досконалий витвір природи, «міра всіх речей». Самосвідомість і соціальні орієнтації гомерівської особистості. Проблема аполлонівського й діонісійського як проблема взаємин людини й богів.

Культура доби архаїки. Велика колонізація, її культурно-історична роль. Феномен «грецького дива». Ідеал давньогрецького мистецтва і його ціль. Виникнення театру та його суспільна роль.

Культура полісу доби розквіту. «Естесіс» та «логос» у свідомості давніх греків. Грецька «любов до мудрості»; народження античної філософії. Феномен античної науки. Афінська рабовласницька демократія: політична та господарча культура. Поліс і полісна психологія. Індивід та суспільство в давній Греції.

Антропоцентризм та особливості художньої свідомості. Тенденції інтелектуального розвитку давньої Греції. Культ слова в античному світі; мистецтво красномовства. Розвиток культури Греції в умовах кризи полісу. Культура греків і культура варварів. Значення давньогрецької культури для світової цивілізації.

Сутність еллінізму. Концептуальні засади культурної практики Олександра Македонського. Культурно-політична та етногеографічна мозаїка еллінізму. Взаємовплив античної та близькосхідної традиції у елліністичному культурному просторі. Досягнення та втрати елліністичної культури. Значення еллінізму в історії античної цивілізації.

Культура Стародавнього Риму. Витоки римської цивілізації. Етруски та їх культурна спадщина. Зв'язки древнього Рима з Древньою Грецією. Проблема «закритості» та «відкритості» римської культури. Специфіка римського античного полісу. Розквіт римської громадянської общини; ієрархія цінностей римського громадянина. «Свобода» у розумінні римського суспільства. Римська експансія та її вплив на базові цінності римського суспільства.

Епоха Августа: «Римський міф» в історії і поезії. Римська література та історіографія; розуміння часу і простору. Криза цілей. Розуміння життя як театру. Характерні ознаки культури доби Імперії. Простір римської культури: східні та західні провінції. Особливості релігійної політики. Формування нового світосприйняття на основі християнства. Орієнтація античної культури. Соціокультурна криза III ст.: елліністичний ренесанс. Ідеологія пізньої імперії.

Античність як ідеал та дійсність у культурі наступних сторіч.

ТЕМА 1.5. КУЛЬТУРА ВІЗАНТІЇ

Проблема розподілу Римської імперії. Характерні риси соціокультурного буття східних регіонів Імперії напередодні відокремлення Візантії. Поліетнічність Візантії як важлива умова формування культури. Зв'язок візантійської та римської культур. «Відкритість» візантійської культури; вплив на неї близькосхідних культур. Доля античної спадщини у духовній культурі Візантії у IV–VII ст.

Церковні реформи перших Ісаврів. Формування цілісного середньовічно-християнського світосприйняття. Іконоборство та традиції античної художньої культури. Візантія IV–XI ст. як посередник між Сходом та Заходом. Роль слова в культурі Візантії.

Самосвідомість візантійського суспільства доби Комнінів. Розквіт культури у XI–XII ст. Початок процесу децентралізації у

культури. Особливості розвитку гуманістичних ідей у Візантії. Традиціоналізм як характерна риса культури Візантії.

Міжнародні зв'язки Візантії; високий рівень дипломатичної культури. Вплив Візантії на культури Східної та Західної Європи. Спадщина візантійської культури.

ТЕМА 1.6. КУЛЬТУРА АРАБО–МУСУЛЬМАНСЬКОГО СВІТУ

Особливості історичної долі арабо-мусульманської цивілізації. Доісламська культура. Міське населення і кочівники-бедуїни. Виникнення та еволюція ісламу. Іслам як регулятор інтегративних якостей арабської культури. Образ світу в ісламі. Проблема динаміки розвитку арабської культури. Міський характер арабської культури. Головні центри арабо-мусульманської культури на Сході та Заході. Арабська мова – важливий фактор розвитку арабо-мусульманської культури. Араби та антична спадщина. Досягнення арабської науки. Система освіти в Арабському халіфаті. Міжнародні культурні контакти арабів.

ТЕМА 1.7. КУЛЬТУРА СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

Хронологічні та просторові виміри європейського Середньовіччя. Культура Європи на початку Середніх віків. «Картина світу» середньовічної людини: макрокосм і мікркосм, уявлення про час і простір, право і звичаї. Релігійність як домінанта духовного життя Середньовіччя. Християнство як універсальна релігійна система. Християнська церква та антична спадщина. Церква як інтегратор середньовічної культури Західної Європи.

Середньовічне місто як специфічне життєве середовище. Інтенсивний розвиток міст і посилення їхньої ролі в культурному житті Європи. Перші університети – початок світської освіти. Схоластика і містика – два шляхи середньовічного пізнання світу. Роль видовищ у житті середньовічного суспільства; карнавал. Формування лицарської культури.

Світ речей середньовічної людини: проблеми творення та сприйняття. Корпоративність життя середньовічного суспільства та її вплив на характер культури. Єдність європейської художньої культури. Середньовічний ідеал людської краси. Романський і готичний стилі в архітектурі.

ТЕМА 1.8. КУЛЬТУРА ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ ДОБИ ВІДРОДЖЕННЯ

Хронологічні та просторові виміри європейського Відродження. Загальноєвропейські соціально-економічні та культурні передумови розвитку культури Відродження.

Особливості історичного розвитку Італії, причини виникнення культури раннього Відродження. Гуманізм і італійська натурфілософія. Антропоцентричний світогляд. Тенденції до секуляризації науки. Синкретизм раціонального і містичного. Ренесансний образ світу. Твердження самоцінності світського життя. Формування інтелігенції як суспільно визнаної верстви. Соціальний престиж гуманістичної освіченості. Художня культура Відродження. Місце мистецтва у культурі Ренесансу. Ренесансний митець: проблеми свободи творчості. Античні традиції в художній культурі Відродження. Наукові досягнення епохи Ренесансу і сфери їхнього застосування. Єдність науковості та художності – характерна риса ренесансної культури.

Соціальна культура суспільства доби Відродження. Регулятори суспільного буття: традиції та новації. Головні побутові типи. Макиавеллізм. Соціокультурний зміст Реформації у контексті становлення ліберальної цивілізації. Католицизм та протестантизм у їх відношенні до культури Відродження.

Національне та універсальне у ренесансній культурі. Феномен «Північного Відродження». Особливості розвитку ренесансних явищ у Франції, Англії, Німеччині, Іспанії. Криза ідеалів Ренесансу.

ТЕМА 1.9. КУЛЬТУРА ЄВРОПИ XVII–XVIII СТ.

Проблема зміни культурних парадигм як історико-теоретична проблема. Людина – суб'єкт новоєвропейської культури як культури особистісно орієнтованої, інновативної. Поняття «Новий час» і «культура Нового часу».

Соціокультурна криза XVI–XVII ст. Конфесійні конфлікти XVI ст., їх вплив на розвиток культури. XVII ст. – перший історичний етап існування культури раннього капіталізму. Порушення відносної рівномірності у культурному розвитку країн Заходу. Нові форми діяльності християнських церков у сфері культури. Нова наукова картина світу та місце в ній людини; нові світоглядні орієнтири. Вплив природничих наук на розвиток гуманітарних дисциплін;

панівна роль раціоналізму. Створення нової картини світу. Секуляризація мистецтва. Інтерес до внутрішнього світу людини. Барокко як художня система. Ірраціоналізм і дисгармонічність світосприймання. Конфлікт духовного і тілесного. Класицизм як ідейно-художня система та стиль мистецтва.

XVIII ст. у історико-культурній панорамі Нового часу. Просвітництво: спільне та локальні варіанти розвитку. Ідеологія третього стану. Ідея природної рівності людей. Філософсько-світоглядні основи Просвітництва, розвиток раціоналістичного світогляду. Соціальна філософія та антропологія Просвітництва. Вплив культури Франції на розвиток європейських культур. Перегляд уявлень про цілісність людської особистості. Посилення інтенсивності міжнародних контактів. Розгортання дослідження стародавніх та позаєвропейських культур. Ідея прогресу цивілізації та культури, розвиток історизму.

Промислова революція XVIII ст. Соціально-культурні наслідки промислової революції у окремих країнах та у цілому для Європи. Зміни у структурі європейського населення. Культура великого європейського міста. Освітні та наукові стандарти другої половини XVIII ст. Політична культура європейського суспільства XVIII ст.

Географічний простір європейської культури. Захоплення колоній та процес проникнення європейської культури до Азії, Африки, Америки. Місце католицької та протестантської церкви у ідеологічних та культурних процесах XVIII ст. Доля фольклорної культури у XVIII ст.

ТЕМА 1.10. КУЛЬТУРА ЄВРОПИ XIX СТ.

Формування соціально-політичних, економічних, культурних основ європейського суспільства в XIX ст. Колоніальні захоплення європейських держав у Нову добу і зміцнення ідеї європоцентризму. Велика французька революція і її роль у розвитку європейської ідеї в XIX ст.

Матеріальна культура наприкінці XVIII – на початку XIX ст. Вплив промислової революції на Європу. Культура середнього класу. Роль ідеології в конструюванні спільного простору Європи; консерватизм, лібералізм, радикалізм, соціалізм як стилі мислення і колективних поведінкових практик. Імперіалізм як

загальноєвропейська ідея. Культурні наслідки кризи «старих режимів». Метрополії та колонії: проблема культурних стосунків.

Художня діяльність: проблеми свободи та професійності. Романтизм як цілісний світогляд та загальнокультурний рух. Зміна культурних парадигм: від романтизму до позитивізму. Культура індустріального суспільства як результат нової науково-технічної революції. Феномен реалізму.

Успіхи природничих та технічних наук. Досягнення гуманітарних наук, головні напрямки розвитку. Роль літератури у суспільному житті. Елітарна та масова культура. Преса XIX ст. як культурний феномен. Імпресіонізм як підсумок розвитку мистецтва Нової доби. Спадщина східних та традиційних культур: проблеми розуміння та використання. Феномен модернізму в культурі кінця XIX – початку XX ст. і співвідношення його з культурою Просвітництва і культурою Романтизму. Становлення європейських міждержавних політичних, соціально-економічних і культурних об'єднань і інститутів.

ТЕМА 1.11. КУЛЬТУРА XX СТ.

Кризові явища в культурі початку XX ст. і пошуки нових форм духовності. Розпад традиційних ідеалів і цінностей. Європоцентризм у політиці, суспільній і інтелектуальній практиці новітнього часу. Західна цивілізація як ідея Європи в історії і світі. Демократія, парламентаризм, громадянське суспільство. Вплив світових воєн XX ст. на розвиток і трансформацію європейської ідеї. Розкол Європи: демократичні і тоталітарні держави; німецьке питання в Європі. Політична культура XX століття: тоталітаризм і демократія. Тоталітаризм як спосіб організації громадського життя: основні принципи, історичні форми. Політико-правова культура демократичного суспільства.

Промисловий і технологічний прогрес – ключові поняття XX ст. Досягнення людства і криза культури. Наука і її роль у XX ст. Наукова раціональність як характерна ознака культури. Основні течії, школи і напрямки модернізму. Ідеологія модернізму.

Масова культура: основні риси і форми. Поняття «масове суспільство» і «масова культура». Функції масової культури. Науково-технічна соціокультурна модернізація. Перехід на інформаційні технології виробництва і регуляції соціальної

практики. Плюралізація життєвих стилів. Децентралізація світоглядів.

Постмодернізм – основний напрямок філософії, мистецтва, науки другої половини ХХ ст. Концепція інтерпретативного розуму в постмодернізмі. Основні риси і принципи постмодерністського мистецтва. Кіно – мистецтво знакове для ХХ ст. Специфіка гуманізму ХХ ст.

Інформаційні фактори сучасного культурного розвитку. Засоби масової інформації в сучасній культурі. Роль реклами в культурі.

Культура і глобальні проблеми сучасності. Криза техногенної цивілізації: сутність і прояви. Постіндустріальне суспільство: фактори розвитку і характерні риси. Деформування інфраструктури культури. Культурна експансія. Статусне споживання культури. Екологія культури. Декларація прав культури. Глобалізація міжнародних зв'язків; створення ООН, ЮНЕСКО та їх діяльність.

Світова культура початку ХХІ ст.: проблема визначення. «Нульові» як соціокультурний феномен. Основні соціально-економічні та суспільно-політичні тенденції розвитку суспільства початку ХХІ ст. «Візуальний переворот» у сучасній культурі. Особливості сучасного етапу науково-технічного прогресу. Вплив світової фінансово-економічної кризи на поступ суспільства. Глобалізація, її прояви та проблеми.

ЛІТЕРАТУРА ДО РОЗДІЛУ 1.

Навчальні видання

Багацький В. В, Кормич Л. І. Культурологія: історія і теорія світової культури ХХ століття : навч. посіб. — 2-ге вид., перероб. і допов. — К. : Кондор, 2004. — 302 с.

Історія світової культури. Культурні регіони : навч. посібник / авт.: Л. Т. Левчук та ін. — 3-тє вид., перероб. і допов. — К. : Либідь, 2000. — 519 с.

Історія світової та української культури : підручник / В. Греченко та ін. — К.: Літера, 2006. — 478 с.

Історія світової культури : навч. посібник / [авт.: Левчук Л. Т. та ін.]. 3-тє вид., перероб. і допов. — К. : Центр учб. л-ри, 2010. — 399 с.

Культурологія: українська та зарубіжна культура : навч. посібник / за ред. М. М. Заковича. 5-те вид., стер. — К.: Знання, 2010. — 589 с.

Павленко Ю. Історія світової цивілізації. Соціокультурний розвиток людства. — К.: Либідь, 2001. — 359 с.

Шейко В.М., Богуцький Ю.П., Германова де Діас Е.В. Культурологія : навч. посібник. — Х. : ХДАК, 2011. — 473 с.

Шейко В. М, Гаврюшенко О. А., Кравченко О. В. Історія світової культури : навч. посіб. — К. : Кондор, 2006. — 407 с.

Шейко В. М., Гаврюшенко О. А., Кравченко О. В. Історія художньої культури. Візантія. Арабо-мусульманський світ. Китай. Японія : підруч. для студ. вищ. навч. закл. мистецтва і культури. — Х.: ХДАК, 2001. —181 с.

Шейко В. М., Гаврюшенко О. А., Кравченко О. В. Історія художньої культури. Західна Європа XVII і XVIII ст. : підруч. для студ вищ. навч. закладів мистецтва і культури. — Х.: ХДАК, 2001. — 183 с.

Шейко В. М., Гаврюшенко О. А., Кравченко О. В. Історія художньої культури. Західна Європа XIX–XX ст. : підруч. для студ. вищ. навч. закл. мистецтва і культури. — Х. : ХДАК, 2001. 205 с.

Шейко В. М., Гаврюшенко О. А., Кравченко О. В. Історія художньої культури. Первісність. Стародавній світ. — Х. : ХДАК, 1999. — 209 с.

Шейко В. М., Гаврюшенко О. А., Кравченко О. В. Історія художньої культури. Середньовіччя. Відродження : підручник. — Х. : ХДАК, 2001. — 189 с.

Додаткова література

Бернстайн Уильям Дж. Великолепный обмен : история мировой торговли / пер. з англ. — М. : АСТ, 2014. — 508 с.

Брайсон Б. Краткая история быта и частной жизни. — Москва: АСТ, 2014. — 637 с.

Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV—XVIII с. У 3-х т. / пер. з фр. Г. Філіпчук. — К.: Основи, 1997.

- Брук Дж. Х. Наука и религия: Историческая перспектива / пер. с англ. – М.: Библейско-богословский институт св. апостола Андрея, 2004. – 352 с.
- Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире / пер. с англ. — СПб.: «Университетская книга», 2001. — 416 с.
- Валянский С. И., Калужный Д.В. Другая история науки, от Аристотеля до Ньютона. – Вече, 2002. – 576 с.
- Вернадский В.И. Труды по всеобщей истории науки / общ. ред. и вступ. ст. С.Р. Микулинского; сост.: М.С. Бастракова и др. — М.: Наука, 1988. — 334 с.
- Вернан Ж.–П. Происхождение древнегреческой мысли / пер. с фр. — М.: Прогресс, 1988. — 221 с.
- Воге П.Н. Я. Индивид в истории культуры / пер. с норвеж. — СПб.: Центр гуманитарных инициатив, 2011. — 728 с.
- Володин Б.Ф. Всемирная история библиотек. — СПб.: Профессия, 2002. – 352 с.
- Гайденко П. П. Эволюция понятия науки: Становление и развитие первых научных программ. — М.: Наука, 1980. — 568 с.
- Гайденко П.П. Эволюция понятия науки (XVII–XVIII вв.). Формирование научных программ нового времени. — М.: Наука, 1987. — 448 с.
- Гийу А. Византийская цивилизация / пер. с фр. — Екатеринбург: У-Фактория, 2005. — 552 с.
- Голдстоун Дж. Почему Европа? Возвышение Запада в мировой истории, 1500–1850 / пер. с англ. — М.: Изд-во Института Гайдара, 2014. — 224 с.
- Гомбрих Э. История искусства / пер. с нем. — М.: Искусство-XXI век, 2013. — 688 с.
- Гончаревський В. Цивілізаційний підхід до історії: сучасний український досвід (1991–2009). – К.: Логос, 2011. – 220 с.
- Город в процессах исторических переходов: Теоретические аспекты и социокультурные характеристики / отв. ред. Э.В. Сайко. — М.: Наука, 2001. — 392 с.
- Гренвилл Дж. История XX века: Люди: События: Факты / пер. с англ. — М.: Аквариум, 1999. — 896 с.

- Гринблатт С. Ренессанс. У истоков современности / пер. с англ. — М.: АСТ, 2014. — 383 с.
- Грюнебаум Г.Э. Основные черты арабо–мусульманской культуры : Статьи раз. лет. / [переклады] — М.: Наука, 1981. —227 с.
- Гуревич А.Я. Категории средневековой культуры. – М., 1984. – 350 с.
- Депар П., Шейпин С. Научная революция как событие. / пер. з англ. — М.: Новое литературное обозрение, 2015. — 576 с.
- Дейвис Н. Європа: Історія / пер. з англ. — К. :Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2001. — 1463 с.
- Деломо Ж. Цивілізація Возрождения / пер. з фр. — Екатеринбург: У-Фактория, 2006. — 720 с.
- Джеджора О. Історія Європейської Цивілізації. Ч.1. До кінця XVIII століття : навч. Посібник / Львів. Богослов. Акад., Ін-т іст. дослідж. Львів. держ. ун-ту ім. І. Франка. — Л.: Вид-во ЛБА. - 430 с.
- Дубровская О. Краткая история географических открытий. — М.: Рипол Классик, 2002. —512 с.
- Елисеєфф В., Елисеєфф Д. Японская цивилизация. — Екатеринбург: У-Фактория, 2005. - 527 с.
- Еліас Н. Процес цивілізації: Соціогенетичні і психогенетичні дослідження / пер. з нім. – К. : Альтернативи, 2003. – 672 с.
- Зиновьев А. А. Запад. Феномен западнизма. – М.: Центрполиграф, 1995. – 461 с.
- Интеллигенция в истории / Шеррер Ю., Сдвижков Д.А. и др. – М.: ИВИ РАН, 2001. –312 с.
- Кинелев В.Г., Миронов В.Б. Образование, воспитание, культура в истории цивилизаций. — М.: Владос, 1998. —519 с.
- Козловски П. Культура постмодерна / пер. з нім. — М.: Республика, 1997. — 240 с.
- Косарева Л.М. Рождение науки нового времени из духа культуры. — М. :Ин-т психологии РАН, 1997. — 358 с.
- Кравцова М.Е. История культуры Китая. – СПб. : Лань, 1999. – 415 с.
- Кримський С., Павленко Ю. Цивілізаційний розвиток людства. — К.: Фенікс, 2007. – 316 с.
- Культура Византии. Кн. 1-3. – М.: Наука, 1984-1989.

- Культура древнего Египта / отв. ред. И.С. Кацнельсон. — М., 1976. — 444 с.
- Культура древнего Рима. В 2 т. / отв ред. Е.С. Голубцова. — М.: Наука, 1985.
- Культура древней Индии / отв. ред. А.В. Герасимов. — М.: Главная редакция восточной литературы издательства «Наука», 1975. — 429 с.
- Ле Гофф Ж. Рождение Европы / пер. с фр. — СПб.: «Александрия», 2008. — 398 с.
- Ле Гофф Ж. Цивилизация средневекового Запада / пер. с фр. — М.: Прогресс, Прогресс-Академия, 1992. — 376 с.
- Ліндсей Дж. Коротка історія культури від найдавніших часів до доби Відродження . У 2 т. / пер. з англ. — К.: Мистецтво, 1995.
- Лінч Д.Г. Середньовічна церква. Коротка історія / пер. з англ. — К.: Основи, 1994. — 492 с.
- Мак-Ніл В. Піднесення Заходу. Історія людської спільноти / пер. з англ. — К.: Ніка-Центр, 2011. — 960 с.
- Малерб М. Религии человечества / пер. с фр. — М.; СПб.: Рудомино, Университетская книга, 1997. — 600 с.
- Малиновский Б. Научная теория культуры / пер. с англ. — М.: ОГИ, 2005. — 206 с.
- Мень А. История религии. В поисках Пути, Истины и Жизни.. В 7 т. — М., 1991–1995.
- Нові підходи до історіописання / за ред. Пітера Берка; пер. з англ. — К.: Ніка-Центр, 2010. — 368 с.
- Осборн Р. Цивилизация. Новая история Западного мира / пер. с англ. М. Колопотина. — М.: АСТ: Астрель, 2010. — 764 с.
- Очерки истории арабской культуры V–XV вв./ отв. ред. О.В. Большаков. М.: ГРВЛ «Наука», 1982. — 422 с.
- Павленко Ю.В. История мировой цивилизации: Философский анализ. — К.: Феникс, 2002. — 760 с.
- Пахомов Ю.Н., Крымский С.Б., Павленко Ю.В. Цивилизационные модели современности и их исторические корни. — К.: Наукова думка, 2002. — 632 с.
- Понтинг К. Всемирная история. Новый взгляд / пер. с англ. — М.: АСТ: Астрель, 2010. — 958 с.

- Рассел Б. Історія західної філософії / пер. з англ. — К.: Основи, 1995. — 756 с.
- Реале Дж., Антисери Д. Западная философия от истоков до наших дней / пер. з англ. — СПб., 1994–1997. — Т.1–4.
- Рьод В. Шлях філософії: з XVII по XIX століття / пер. з нім. В.Терлецького та О. Ведрова. — К.: Дух і Літера, 2009. — 388 с.
- Рюзен Й. Нові шляхи історичного мислення / пер. з нім. - Львів: Літопис, 2010. — 358 с.
- Свасьян К.А. Становление европейской науки. — М.: Evidentis, 2002. — 438 с.
- Себайн Д.Г., Торсон Т.Л. Історія політичної думки / пер. з англ. — К.: Основи, 1997. — 838 с.
- Сучасні європейські культурно-історичні цінності в контексті викликів глобалізації / кер. авт. кол. і наук. ред. д-р іст. наук, проф. А.І. Кудряченко. — К.: Фенікс, 2014. — 444 с.
- Тарнас Р. История западного мышления / пер. с англ. Т.А.Азаркович. — М.: КРОН-ПРЕСС, 1995. - 448 с..
- Тихомирова Г. Христианство и культура. — Рига, 2011. — 720 с.
- Токарев С.А. Религия в истории народов мира. —М.: Политиздат, 1986. —576 с.
- Фергюсон А. Опыт истории гражданского общества / пер. с англ. — М.: РОССПЭН, 2000. — 391 с.
- Фицджеральд С.П. Китай: Краткая история культуры / пер. з англ.— СПб., 1998. — 455 с.
- Холлингсворт М. Искусство в истории человека / пер. с англ. — М.: Искусство, 1993. — 512 с.
- Хренов П. Культура в эпоху социального хаоса. — М.: Эдиториал УРСС, 2002. — 448 с.
- Цивилизационная структура современного мира. В 3 томах. / под ред. Ю.Н. Пахомова и Ю.В. Павленко. — М., 2006-2008.
- Шартье Р. Письменная культура и общество / пер. с фр — М.: Новое издательство, 2006. - 272 с.
- Шейко В.М., Богуцький Ю.П. Формування основ культурології в добу цивілізаційної глобалізації (друга половина XIX – початок XXI ст.). — К.: Генеза, 2005. -592 с.
- Шоню П. Цивилизация классической Европы / пер. с фр. — Екатеринбург: У-Фактория, 2005. — 608 с.

Шоню П. Цивілізація Просвіщення / пер. с фр. —
Екатеринбург: У-Факторія; М.: АСТ МОСКВА, 2008. — 688
с.

Шуази О. Історія архітектури. В 2 т. / пер. с фр. — М., 2003.
— Т.1: 592 с.; Т.2: 708 с.

Элиаде М. Історія вери і релігійних ідей: [трилогія] / пер.
з фр. — М.: Академічний проєкт, 2008. Т.1 622 с.; Т.2 679 с.

Довідкові видання

Всемирная история: В 6 томах / гл. ред. А.О. Чубарьян. ИВИ
РАН. — М.: Наука. — 2011-2015.

История Востока. В 6 т. — М.: Вост. лит., 2002-2008.

История всемирной литературы. В 9 т. — М., 1983—1994. —Т.1—8.

История Европы. В 8 т. — М.: Наука, 1988-2000 (т.1-5).

История философии: Запад—Россия—Восток / под ред. Н.В.
Мотрошиловой. —М., 1995—1996. —Кн. 1—2.

История человечества: Т. 1—8 / ЮНЕСКО. —М.: Изд. дом
Магистр—Пресс, 2003-2004 .

Енциклопедія історії України: у 10 т. — К.: Наукова думка, 2003-
2013.

Культурология. XX век : Энциклопедия. Т. 1-2 / Гл.ред., сост:
Левит С.Я. - М.: РОССПЭН, 2007. — 1392 с.

Религиозные традиции мира. В 2 т. —М.: КРОН-ПРЕСС, 1996.

Новая философская энциклопедия: В 4 т. - М.: Мысль, 2010.

Європейський словник філософій. У 2 т. — К.: ДУХ І ЛІТЕРА,
2009.

Інформаційні ресурси Інтернет

<http://www.unesco.org> — офіційний сайт ЮНЕСКО.

<https://ich.unesco.org/en/home> — сайт журналу «Нематеріальне
наследие. Вестник» (англ.).

<http://www.unwto.org> — портал ЮНВТО (Всесвітня туристична
організація).

<https://www.coe.int/en/web/portal> — портал Ради Європи.

<http://www.icomos.org> — сайт ІКОМОС

(Міжнародна рада з охорони пам'яток та історичних місць).

<http://www.icom.in.ua> — портал ІКОМ (Міжнародна рада
музеїв):

Розділ 2

ІСТОРІЯ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

ТЕМА 2.1. УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА ЯК СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ ЯВИЩЕ

Українська культура і культура України – змістовний діапазон етнічності. Українська культура як складова частина світової культури. Дискретність розвитку української культури. Проблема історичної періодизації української культури. Етнічне та національне в українській культурі. Культурно-історичні регіони України. Співвідношення загальнолюдських та національних цінностей у національній культурі. Чинники формування національної культури: фактори географічного середовища і господарства, політична і правова культура, культура побуту, менталітет і характер народу і т. і. Взаємозв'язок культури та особистості. Держава і нація як ціннісні орієнтири культурного розвитку. Консервативні та демократичні елементи національно-культурної ідеї. Феномен «межовості» української культури. Соціокультурні особливості східного та західного українського пограниччя. Меморіальний ландшафт української культури: минуле та сучасне.

Формування вітчизняної культурологічної думки: П. Куліш, М.Костомаров, І.Нечуй-Левицький, М.Драгоманов, І. Франко, М.Грушевський, І.Огієнко, Д.Антонович, Д.Чижевський, І.Лисяк-Рудницький, О.Прицак та ін. Дослідження української культури у вітчизняному та зарубіжному українознавстві. Методологічні крайнощі в дослідженнях української культури. Новітні підходи до Ukrainian studies.

ТЕМА 2.2. ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Первісні пам'ятки на території сучасної України. Палеоліт на території України. Мізинська культура. Особливості неолітичної революції в українських землях. Трипільська культура: особливості та історичні паралелі. Кіммерійці та їх культура. Велика Скіфія як соціокультурний феномен. Сарматська доба в історії культури України. Культурна спадщина кочовиків в українській культурі. Грецькі колонії Північного Причорномор'я. Антична спадщина в

українській культурі. Зарубинецька та черняхівська культури. Культурно-антропологічні та соціокультурні характеристики найдавнішого населення України.

Основні теорії та етапи етногенезу слов'ян. Розселення слов'ян. Побут і звичаї давніх слов'ян. Віра як система вірувань. Художнє втілення світоглядно-міфологічних змістів: образотворчі, декоративні, ритуальні компоненти культури давніх слов'ян. Зміст і суть міфології язичництва: символіка рослинного та тваринного світу, надприродні сили в українській демонології, політеїстичні вірування. Язичницький пантеон: джерела, генеза, культурні паралелі. Індо-іранські, балтські, кельтські, угро-фінські, германські, тюркські культурні впливи та паралелі. Слов'янська доба в давній і середньовічній історії Європи

ТЕМА 2.3. ТРАДИЦІЙНІСТЬ В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ

Традиція як спосіб життя. Характерні риси традиційної народної культури. Символічні елементи: художньо-предметні (зображення, знаки, одяг) та словесні. Міфологічна складова традиційної свідомості. Ритуал у системі традиційного життєзабезпечення. Звичай як механізм регуляції людської поведінки. Свято як форма традиційної культури. Сутнісні характеристики фольклору. Українська національна символіка як відображення «культурного коду» нації. Цілісний характер традиційної свідомості та культури. Сталість традиційного способу буття. Динаміка традиційної етнічної української культури та проблеми її сучасного побутування. Територіально-культурна своєрідність регіонів України і регіональні аспекти культурного розвитку

Річний цикл та життєве коло. Річний цикл – людське життя та їх магічне ототожнення в архаїчній свідомості. Народні знання про календарну структуру. Відображення у народному календарі світогляду, характеру, моралі, духовних і матеріальних цінностей нації.

Початок року – символ творення світу і людини. Весна: весняне сонцестояння; веснянки: уславлення вегетативних сил природи; землеробські культури. Літо: повна перемога солярних сил над хтонічними. Осінь: обжинки; трагічне в'янення і вмрання природи. Зима: молодіжні вечорниці; сімейний характер свят.

Людський вимір традиційної культури: уявлення про життя та смерть. Родинно-побутові стосунки в українській культурі: родильна обрядовість, весільна обрядовість, поховальна обрядовість.

ТЕМА 2.4. КУЛЬТУРА ДОБИ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Історія заселення Подніпров'я. Легендарні та історичні свідоцтва про заснування Києва. Версії походження та зміст поняття «Русь». Взаємодія та культурні взаємовпливи слов'ян та вікінгів. Візантія та її вплив на культуру народів Північного Причорномор'я. Соціально-політичні та культурні передумови запровадження християнства в Київській Русі. Легенди і факти про Володимирове хрещення. Особливості християнського світогляду. Християнізація як культурний процес та його наслідки. Взаємопроникнення язичництва і християнства в культурній практиці. Соціокультурний світ княжої Русі. Уявлення про владу та їх втілення в культурі. Правова культура суспільства.

Церква в офіційному житті Київської Русі. Храми і монастири як осередки розвитку освіти, науки, мистецтва. Брати Кирило і Мефодій у розвитку слов'янської писемності. Мовний вимір давньоруської культури. Література: перекладна та оригінальна. Давньоруська «книжність». Ізборники, історичні хроніки, хронографи, літописи.

Архітектурні образи Київської Русі. Храмова та фортифікаційна архітектура. Стилiстичне розмаїття архітектури. Церква Богородиці Десятинної. Собор Святої Софії у Києві, Успенський собор Києво-Печерської лаври, Спасо-Преображенський собор, Борисо-Глібський собор, П'ятницька церква у Чернігові.

Християнство та розвиток скульптури. Мова орнаментальних знаків. Саркофаг Ярослава Мудрого. Декоративно-прикладне мистецтво. Ювелірна справа. Образотворче мистецтво. Монументальний живопис: фрески, мозаїки. Іконопис. Печерський монастир у формуванні національної художньої школи.

Народна, світська та церковна музика. Сміхова культура: скоморохи, народні гульбища та їх антицерковний характер. Регіоналізація як тенденція культурного розвитку за часів феодальної роздробленості.

ТЕМА 2.5. КУЛЬТУРНІ ПРОЦЕСИ В XIV – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XVI СТ.

Тенденції етнокультурних змін у Північно-Східній та Південно-Західній Русі. Формування української народності та етапи становлення української культури. Піднесення нових культурних центрів. Культура Галицько-Волинської Русі. Новий переділ «галицької спадщини» (1340 – 1380-ті рр.). Русь між Польським королівством та Великим князівством Литовським. Зміни в етнічному складі галицьких земель у XV ст. Конфесійна й етнічна строкатість міст. Конкуренція православних та католиків. Руська шляхта на культурному та цивілізаційному роздоріжжі. Культурна інтеграція українців у польську культурну систему: неолатинська поезія. С.Оріховський-Роксолан.

Степ в історії та культурі України. Кримське ханство як культурне середовище. Колонізація степу та українсько-татарські стосунки. Козацтво як суспільна верства та культурний образ. Запорізька Січ: історія і міфологія. Д.Вишневецький як культурний герой.

Поширення Магдебурзького права. Інтерпретація ренесансного гуманізму в українській культурі.

Освіта і наука. Церковна освіта. Українці в західноєвропейських університетах: Юрій Котермак (Дрогобич), Павло Русин із Кросна, Іван Тинкевич, Бенедикт Сервінус. Початки східнослов'янського кириличного книгодрукування: Швайпольд Фіоль.

Церковно-літературна діяльність: Ораторські твори Кирила Туровського; Кипріяні і Григорій Цамблаки; «Києво-Печерський патерик»; «Четві-мінеї».

Світська література у відтворенні реальної дійсності: збірник «Ізмарagd», повісті «Про трьох королів-волхвів», «Про Таудала-лицаря», світські повісті «Олександрія», «Троянська історія», «Сказаніє про індійське царство».

Архітектура і живопис. Оборонне будівництво: замки і фортеці. Нові тенденції культової архітектури. Ренесансна архітектурна еkleктика Львова. Магнатські резиденції, шляхетські помістя, монастирі як культурні осередки. Образотворче мистецтво: ренесансні та народні впливи.

Театральна і музична культура: народні видовищні форми, скоморошество; інструментальна музика.

ТЕМА 2.6. СУСПІЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ РУХ В УКРАЇНІ У ДР. ПОЛ. XVI – ПЕРШІЙ ПОЛ. XVII СТ.

Занепад православної церкви та, пов'язаних з нею, форм культури й освіти. Люблінська унія (1569 р.) та її наслідки для розвитку української культури. Берестейська унія (1596 р.) та її суспільно-культурні наслідки.

Стан освіти і науки. Князі Острозькі та їх культурницька діяльність. Острозька слов'яно-греко-латинська школа – перший православний навчальний заклад вищого рівня. Братський рух та його роль у розвитку української культури. Братські школи. П.Могила та його внесок в українську культуру. Києво-Печерська Лавра як просвітницький центр. Створення Києво-Могилянського колегіуму.

Розвиток друкарства в Україні. Іван Федоров, Петро Мстиславець. Книжкова графіка.

Полемічна література: генезис, виникнення, ідейне спрямування. І.Вишенський, його суспільно-культурні погляди та літературна діяльність. Г.Смотрицький, С.Зизаній, Х.Філалет, М.Смотрицький, І. Борецький, З. Копистенський.

Містобудування й архітектура. Ренесансні риси в архітектурі та образотворчому мистецтві. Стильові зміни та канони іконопису. Становлення світського живопису, портрет. Формування українського бароко. Гуманістичні критерії у розумінні прекрасного.

Запорізьке козацтво: етнічний склад, побут, звичаї. Запорізька Січ як культурно-історичний феномен. Козацька віра та світогляд. Козацька демократія. Військове мистецтво запорозького козацтва. Д.Дорошенко. Історична міфологія українського козацтва. Вплив козацької культури на формування української етнічної свідомості. Запорізькі козаки у сприйнятті сучасників. Козацька релігійна війна та її наслідки для становлення ідентичності українців.

Усна народна творчість: думи, історичні пісні, релігійна поезія. Шкільний театр. Виникнення вертепу. Ярмаркові театри.

ТЕМА 2.7. УКРАЇНЬСЬКА КУЛЬТУРА ЧАСІВ КОЗАЦЬКО-ГЕТЬМАНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ (ДР. ПОЛ. XVII – XVIII СТ.)

Характерні риси «Віку Розуму» у Європі. Абсолютизм та Просвітництво. Реформи Петра 1 та народження Російської імперії. Політичний поділ України та його наслідки для становлення української культури. Образи України в творах Г. Грабянки, П. Орлика, С. Величка. Гетьманат: характерні риси культурного життя. Козацька старшина, козаки та селяни: господарський та культурний побут. Становище жінки в суспільстві. Село та місто в українській культурній системі.

Слобідська Україна – нова культурна реальність. Колонізація Півдня України та культурно-історична доля Запорізької Січі. Історичні образи Б. Хмельницького І. Виговського Ю. Немирича, І. Брюховецького. І. Мазепа – в історичному, ідеологічному та легендарному вимірах.

Українське бароко – системотворчий чинник української культури XVII – XVIII ст. Бароко як тип культури, його своєрідність в умовах культурного життя України.

Просвітницька діяльність науково-освітніх центрів у Наддніпрянській Україні. Єзуїтські, уніатські, протестантські освітні заклади. Братські, дяківські школи, народні училища, колегії. Відкриття Львівського університету. Києво-Могилянська академія: система та зміст навчання, повсякденне життя професорів та студентів. Г. Сковорода, Л. Баранович, І. Галятовський. Поширення друкарства.

Літературні течії та жанрові форми: полемічне письменство, ораторська та повістєва проза, драма, поезія.

Архітектурні пам'ятки доби бароко: Покровський собор у Харкові; Спасо-Преображенський в Ізюмі; Троїцький у Чернігові, Воскресенський у Сумах, Успенська церква та Собор Св. Юра у Львові, Преображенський собор Мгарського монастиря. Світські архітектурні пам'ятки.

Бароко у живописі. Розвиток світських жанрів: портретного, батального, пейзажного. Малярські школи. Мистецькі осередки в Україні. Гравюра. Творчість І. Кондзелевича, І. Рутковича. Народна картина «Козак Мамай».

Український епос. Кобзарство.

Театральна культура: інтермедії, занепад шкільного і започаткування професійного театру.

Українці на службі Російської імперії. Ф. Прокопович, С. Яворський, К. Розумовський. Українська мистецька імміграція до Росії.. Занепад традиційних форм української культури.

ТЕМА 2.8. ХІХ СТОЛІТТЯ – ДОБА НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО ВІДРОДЖЕННЯ

Промисловий та політичний переворот в Європі. Імперії та нації. Ліберальний націоналізм та національно-культурні рухи народів Європи. Імперські освітні та культурні проекти Австрійської та Російської імперій та їх значення для української культури. Поняття національно-культурного відродження. Класицизм та романтизм. Українське національно-культурне відродження: його періодизація та особливості. Формування української інтелігенції. Роль фольклору у формуванні національної самосвідомості. Збирання і видання українського фольклору: М. Цертелєв, Я. Маркович, М. Максимович, П. Лукашевич, І. Срезневський, І. Вагилевич. Збирання та публікація історичної спадщини: Д. Бантиш-Каменський, О. Мартос, А. Скальковський, О. Бодяньський. Українська історіографія: формування основних концептів. «Історія Русів» - «вічна книга української незалежності». Україна в образах романтичної культури Європи та Росії. М.Гоголь.

Історичні, соціальні та культурні передумови відродження у Слобідській Україні. Харківський університет як осередок культурно-просвітницьких рухів: освітянська, літературна, театральна, бібліотечна, видавнича справа. Харківські романтики. Дворянські, маєткові осередки та їх роль у збереженні культурної спадщини.

Розгортання процесу відродження у Східній Галичині. «Руська трійця»: М. Шашкевич, Я. Головацький, І. Вагилевич. Альманах «Русалка Дністрова». Українсько-польський культурний діалог в Австрійській імперії. «Весна народів» та просвітницький рух в українських провінціях. Культурна місія Головної Руської Ради.

Вивчення та розвиток української літературної мови. Феномен І. Котляревського в українській культурі. Граматика О. Павловського. Лексикографії П. Білецького-Носенка,

М. Маркевича, П. Куліша. Становлення нової української літератури: Г. Квітка-Основ'яненко, П. Гулак-Артемівський, Є. Гребінка. Українська журналістика – важливий чинник національно-культурного відродження. Полеміка щодо української мови в російському суспільстві.

Кирило-Мефодіївське товариство, його роль у формуванні української культурологічної думки та розвитку національної культури. М. Костомаров. Т. Шевченко: особистість та грані творчості. Національно-культурний міф про Т.Шевченка та його місце в історії української культури.

Літературний образ українця та його реальний стиль життя

Суспільно-політичні умови розвитку культури у 2-й пол. ХІХ ст. Основні тенденції розвитку культури в Східній Європі. Технологічна революція та виникнення масової культури. Позитивізм та матеріалізм. Реалізм, модернізм. Соціалізм та марксизм. Реформи Олександра ІІ в Росії: соціальне та національне питання. Нація як державний та інтелектуальний проект. Українські освітні, наукові та просвітницькі установи в східних та західних землях. Наука в культурній системі України.

Товариство ім. Т.Шевченка, його наукова і просвітницька діяльність. Розвиток українознавства, природничих наук, становлення української наукової термінології. Роль М. Драгоманова, М. Грушевського, І. Франка, Л. Українки, В. Винниченка у національно-культурному розвитку.

Репресивні заходи царського уряду проти української мови: Валуєвський циркуляр 1863 р., Емський указ 1876 р., закон 1881 р. та ін.

Розвиток освіти. Недільні школи. Видавнича діяльність. Тематичне та жанрове розмаїття української літератури. М. Вовчок, А. Свидницький, Ю. Федькович, І. Нечуй-Левицький, П. Мирний, Б. Грінченко, М. Коцюбинський, О. Кобилянська. «Молода муза» та «Українська хата».

Піднесення української театральної культури. Професійний театр в Україні: трупа О. Бачинського. Корифеї українського театру - М. Кропивницький, М. Старицький, І. Карпенко-Карий, П. Сакаганський, М. Заньковецька.

Музична культура. С. Гулак-Артемівський, М. Лисенко – основоположники української класичної музики.

Образотворче мистецтво. С. Васильківський, І. Труш, Т. Копистенський. Київська школа живопису М. Мурашка. Художня освіта. Урбанізація на території України. Український архітектурний модерн. Побут та дозвілля міського населення.

ТЕМА 2.9. УКРАЇНЬСЬКА КУЛЬТУРА ХХ СТ.

Українська культура початку ХХ ст. Технологічна революція ХХ ст. та її вплив на форми виробничої і творчої діяльності. Ідеологія українства, теза про геополітичну зумовленість своєрідності української культури. Основні стилі й напрямки літератури та мистецтва в Україні на початку ХХ століття: народницький реалізм, неоромантизм, символізм, імпресіонізм, кубізм, український модерн.

Революційні події 1905-1907, 1917 років та їх вплив на розвиток культури.

Перша світова війна як межа у світовій історії та культурна тема. «Образи війни» в художніх та публіцистичних формах часів першої світової війни. Війна в пропагандистському та повсякденному вимірі. Українська національно-демократична революція (1917-1920 рр.). Культура у політиці більшовицьких, білогвардійського та польського режимів у 1917-1920 рр. Громадянська війна як контекст культурних реалій. Особливості культурних процесів за часів Української Центральної Ради та Директорії УНР. Утворення Української Академії наук. Нова українська школа.

Радянська держава і культура. Комунізм та націоналізм. Ідеологізація культурної сфери та її наслідки. Розвиток пролеткультівських угруповань. Агітаційне мистецтво періоду громадянської війни.

Українська культура періоду «українізації» (20-і роки ХХ ст.). «Українізація» як державна політика та соціокультурний процес. Поширення мережі національних шкіл та просвітницьких закладів, розгортання українського книгодрукування та преси. Ліквідація неписьменності, заходи щодо розвитку української мови та мов національних меншостей в Україні. Розвиток природничих та гуманітарних наук. Емансипація жінок. Нові етикетні норми у громадянському спілкуванні. Сексуальна революція та нові погляди на сімейне життя. «Новий побут». Головні тенденції художнього

розвитку. Напрями в українському мистецтві 20-х рр. Неокласици. Український футуризм. Розквіт художньо-творчих угруповань та їх роль у культурному процесі. «Гарт», «Плуг», «ВАПЛІТЕ». Літературна дискусія 1925-1928 рр. Драматургія та новаторство у театрі «Березіль». Лесь Курбас. Український кінематограф. О.Довженко. Конструктивізм в архітектурі. Образотворче мистецтво: О. Архипенко, школа «бойчуків».

Головні постаті українського культурного руху 20-х років: М. Хвильовий, М. Зеров, М. Куліш, Г. Косинка, О. Вишня, В. Сосюра та ін.

Українська культура 30-х років ХХ ст. Тоталітарна держава та культура. Адміністративне згортання процесу «українізації» на початку 30-х років, компанія проти «націонал-ухильництва». Фізичне винищення представників української інтелігенції. «Розстріляне відродження». Заборона та переслідування УАПЦ. Загибель пам'яток історії і культури в Україні. Концепція «пролетарської за змістом, національної за формою» соціалістичної культури, її вплив на державну політику в галузі культури. Утвердження концепції соціалістичного реалізму. Сталінський «класицизм» у мистецтві. Масова культура доби сталінізму. Образи «чоловічого» та «жіночого» в українській радянській культурі. Пропаганда нового стилю життя у кіномистецтві, театральному мистецтві та літературі. Масова свідомість українського населення часів «Великого перелому».

Культура Західної України. Літературно-мистецьке життя Львова. Наука та освіта в Галичині. Діяльність товариства «Рідна школа». Народні школи, приватні середні школи, учительські семінарії. Греко-католицька Богословська Академія у Львові. Діяльність митрополита А. Шептицького на ниві культури. Художньо-творче життя Галичини.

Возз'єднання українських земель у складі радянської держави та його суперечливі наслідки для розвитку культури кінця 30-х – поч. 40- рр.

Культура України 40-х – середини 50-х рр. ХХ ст. Культурна мобілізація у передвоєнні часи та часи Другої світової війни. Національні питання в офіційні ідеології та пропаганді. Образ ворога в мистецтві. Боротьба з фашизмом та її відображення в українській культурі воєнних і повоєнних часів. Знищення

фашистами історичних і культурних пам'яток. Збереження та евакуація культурних цінностей. Українська культура в евакуації: заклади освіти, театри, кінематограф, радіо і преса. Фронтові театральні й концертні бригади, агітаційне мистецтво.

Українська культура повоєнних часів: відбудова зруйнованого. Нова хвиля боротьби проти «буржуазного націоналізму». Прояви ксенофобії в офіційній та побутовій культурі. Курс на «злиття націй».

Культура України у другій половині ХХ ст. Соціалістичний реалізм в українській художній культурі. Радянський мистецький монументалізм. «Відлига» в українській культурі кінця 50-х – 60-х - років. ХХ з'їзд КПРС та його вплив на культурний розвиток. Реабілітація значної частини репресованих діячів української культури. «Шістдесятники» – нова генерація української творчої інтелігенції. Розвиток українознавства. Відновлення національного кінематографу: «поетичне кіно». Музика. Театр. Живопис. Суперечливий характер культурного розвитку під час «відлиги». Дисидентський рух та репресії проти нього. І. Дзюба «Інтернаціоналізм чи русифікація?».

Суспільно-культурна ситуація в Україні у 70-х – 80-х роках. Реванш адміністративно-командної системи і його наслідки для української культури. Українці в офіційній радянській культурі. «Радянський народ - нова історична спільнота». Монополізація умов художньо-творчої діяльності. Руйнівне вторгнення в процеси творчості. Занепад традиційної культури. Боротьба з національно орієнтованим кінематографом, криза україномовного театру, негативні тенденції в музичному житті республіки. Згорання наукових досліджень у галузі українознавства. Відрив інтелігенції від національно-культурних потреб. Занепад української мови. Загальна соціально-економічна, політична і духовна криза країни і нації. Чорнобильська трагедія як символ духовної катастрофи.

Повсякденна культура часів «розвиненого соціалізму». Впливи західної контркультури на українську молодь. Рок та поп-культура в Україні. «Радянська людина» - світогляд, система цінностей, побут.

ТЕМА 2.10. УКРАЇНЬСЬКА КУЛЬТУРА ДОБИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Особливості та основні напрями модернізаційних процесів в українській культурі 1990–2010-х рр. «Українознавчий бум» та національно-культурне відродження 1990–2000-х рр. Померанчева революція як спроба подолання постколоніального статусу України. Революція Гідності та спроба радикального європейського розвороту країни. Традиція, модерн та постмодернізм в культурі України початку XXI ст.

Формування законодавчої бази розвитку культури. Зміст та засоби реалізації державної культурної політики. Можливі стратегії розвитку національної культури. Політика декомунізації та зміни в меморіальному ландшафті.

Стан сучасної української ідентичності. Мова як чинник культурної консолідації нації. Особливості медійного простору незалежної України. Кіно, телебачення, радіо, Інтернет, книгодрукарство як засоби національно-культурної самоідентифікації.

Етнічна палітра сучасного українського суспільства. Українська культура та культура національних меншин України. Гендерні аспекти сучасної культури України.

Релігійний ренесанс 1990–2010-х рр. Багатоманіття церков і релігійних організацій в Україні. Особливості культурних практик різних церков.

Культура в умовах ринкових відносин та економічної кризи. Тенденції у розвитку культурних індустрій. Нові організаційні форми діяльності діячів мистецтва і літератури. Фестивальний рух (Гоголь-фест). Галерейна художня практика. Мистецький Арсенал – провідний центр сучасної української художньої культури. Національні музеї України та їх популярність у соціальних мережах.

Піднесення української вищої освіти у 1990–2000-і рр. та її криза у 2010-і рр. Болонський процес. Українські ВНЗ у світових рейтингах. Кризовий стан академічної науки в Україні. Гуманітарні дослідження та формування культурології в 2000-х рр.

Сучасне українське мистецтво (література, живопис, музика, театр): найвідоміші досягнення і постаті. Україна на Євробаченні. Мережа національних мистецьких установ. Стан української

кінематографа у 1990–2010-і рр. Піднесення українського ігрового кіно у 2010-і рр. Спортивні досягнення в незалежній Україні. Українські зірки олімпійського та професійного спорту.

Глобалізація й Україна. Активізація співучасті України у світовому культурному житті.

ЛІТЕРАТУРА ДО РОЗДІЛУ 2. НАВЧАЛЬНІ ТА ЗАГАЛЬНІ ВИДАННЯ

- Горський В.С., Кислюк К. В. Історія української філософії : підручник. – К.: Либідь, 2004.
- Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX-XX ст. : навч. посіб. – К., 1996.
- Греченко В. А., Кислюк К. В. Історія української культури : навч. посібник. – К. : Кондор, 2013.
- Історія декоративного мистецтва України : у 5 т. / НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, редкол. : Г. Скрипник (голов. ред.) та ін. — К., 2007 –
- Історія світової та української культури : підручник / В. Греченко, І. Чорний, В. Кушнерук, В. Режко. — К. : Літера, 2006. — 478 с.
- Історія української культури. У 5 т. / Нац. акад. наук України ; редкол.: Я. Д. Ісаєвич (гол. ред.) та ін.]. — К. : Наук. думка, 2001-2012.
- Історія українського мистецтва. У 5 т. / НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського ; гол. ред. Г. Скрипник. — К., 2006–2011.
- Історія українського театру: У 3 т. Т.1-2 / НАН України, ІМФЕ ім. М.Т.Рильського ; редкол.: Г. А. Скрипник (голова) та ін. — К., 2009–2017.
- Історія української музики. В 6 т. Т. 1-4 / АН УРСР, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського ; редкол.: М. М. Гордійчук (голова) [та ін.]. — К. Наук. думка, 1989-1992.
- Історія українського селянства : нариси: В 2 т. / відп. ред. В. А. Смолій ; Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. — Київ : Наук. думка, 2006.
- Історія української та зарубіжної культури : навч. посіб. / за ред. С.М. Клапчука, В.Ф. Остафійчука. Київ: Знання-Прес, 2002. —351 с.
- Історія українського козацтва: Нариси: У 2 т. / ред. кол. : В. А.

- Смолій (відп. ред.) та ін. ; НАН України. Інститут історії України; Науково-дослідний інститут козацтва. — К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2006–2007.
- Історія української культури : слов. термінів і персоналій / за ред.: Л. В. Анучиної, О. А. Стасевської, О. В. Уманець. — Вид. 2-ге, випр. і допов. — Х.: Право, 2013. — 254 с.
- Історія української культури : підручник / за ред. В. О. Лозового. — Х. : Право, 2013. — 367 с.
- Попович М. Нарис історії культури України. — 2-ге вид., випр. — К. : АртЕк, 2001. — 728 с.
- Сегеда С. П. Антропологія : навч. посібник. — К.: Либідь, 2001. 336 с.
- Україна крізь віки. У 15-ти тт. / за заг. ред. В. Смолія. НАН України. Інститут історії України. — К.: Альтернативи, 1998–1999.
- Художня культура України: навч. посіб. / [Л.М. Масол, С.А. Никало, Г.І. Веселовська, О.І. Оніщенко]; за заг. ред. Л.М. Масол. — К.: Вища шк., 2006. — 239 с.
- Шейко В. М., Білоцерківський В. Я. Історія української культури : навч. посіб. — 5-те вид., стер. Київ : Знання, 2013. 271 с.
- Шейко В.М., Тишевська Л.Г. Історія культури Слобідської України. — 2-ге вид., допов. — Х.: ХДАК, 2012. — 229 с.
- Шейко В. М., Тишевська Л. Г. Історія української культури : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. — К. : Кондор, 2011. — 258 с.
- Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII століття : навч. посіб. — К. : Генеза, 1997. — 311 с.

Додаткова література

- Безклубенко С.Д. Українська культура: погляд крізь віки: Історико-теоретичні нариси. — Ужгород, 2006.
- Борінштейн Є. Р. Особливості соціокультурної трансформації сучасного українського суспільства : монографія. — Одеса : Астропринт, 2006. — 400 с.
- Бурдо Н. Б. Сакральний світ трипільської цивілізації. — К.: Наш час, 2008. — 296 с.
- Давня історія України. В 3 т. Т. 3 : Слов'яно-Руська доба / Ю. С.

- Асєєв и др. ; НАН України, Ін-т археології. — К.: Поліграфкнига, 2000. — 695 с.
- Дашкевич Я. Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури. — 2-ге вид., виправл. й доповн. — Львів: Льв. Від. ІУАД НАНУ; Літ. Агенція «Піраміда», 2007. — 808 с.
- Зубар В. М., Ліньова Є. А., Сон Н. О. Античний світ Північного Причорномор'я. Нариси історичного та соціально-економічного розвитку : навч. посіб. — К. : Вид. ім. О. Теліги, 1999. — 320 с.
- Литвинов В. Ренесансний гуманізм в Україні. — К.: Вид. Соломії Павличко «Основи», 2000. — 472 с.
- Зубарь В. М., Хворостяний А. И. От язычества к христианству. Начальный этап проникновения и утверждения христианства на юге Украины (вторая половина III — первая половина VI в.). — К.: Ин-т археологии НАНУ, 2000. 180 с.
- Йосипенко С.Л. До витоків української модерності: українська ранньомодерна духовна культура в європейському контексті. — К., 2008.
- Кислюк К. В. Українська культура I чверті XXI ст. : повороти модернізаційних перетворень : монографія. — К.: ВД «Кондор», 2018. — 196 с.
- Кислюк К. В. Історіософія в українській культурі: від концепту до концепції. — Х. : ХДАК, 2008. — 288 с.
- Корній Л. П. Історія української музичної культури від давнини до початку XX століття. — К.: Муз. Україна, 2018. 364 с.
- Котляр М. Ф. Галицько-Волинська Русь. — К.: Альтернативи, 1998. — 335 с.
- Кравченко В. В. Харьков / Харків: столица Пограничья. Вильнюс : ЕГУ, 2010. — 358 с.
- Крип'якевич І. Галицько-Волинське князівство / відп. ред. Я. Д. Ісаєвич. — 2-ге вид., змін. і доп.— Львів : Ін-т українознавства, 1999. — 220 с.
- Мацюк О. Я. Історія українського паперу / відп. ред. Я. Дашкевич. — К., 1994. — 186 с.
- Мацюк О., Запаско Я., Стасенко В. Початки українського друкарства. — Львів : Центр Європи, 2000. — 222 с.
- Микитась В. Давньоукраїнські студенти і професори. — К.:

- Абрис, 1994. — 287 с.
- Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576–1636). — К. : Наук. думка, 1990. — 190 с.
- Маслійчук В. Л. Здобутки та ілюзії. Освітні ініціативи на Лівобережній та Слобідській Україні другої половини XVIII-початку XIX ст. Харків : ХПММС, 2018. 539 с.
- Мусієнко Н. Мистецтво Майдану / ППСМ НАМ України. Київ : Р. К. Майстер-принт, 2015. — 96 с.
- Огієнко І. Українська Церква: нариси з історії Української Православної Церкви : в 2 т. / І. Огієнко. — Т. 1–2. — К. : Україна, 1993.— 284 с.
- Павленко Ю. В. Передісторія давніх русів у світовому контексті. Київ : Фенікс, 1994. — 400 с.
- Петрук Н. К. Українська духовна культура XVI–XVII ст.: Соціальна організація і формування простору національного буття. — Хмельницький: ПП Ковальський В. В., 2007. 288 с.
- Ричка В. М. Київ — другий Єрусалим. З історії політичної думки та ідеології середньовічної Русі: монографія. — К.: Ін-т історії України НАН України, 2005. — 243 с.
- Рыбаков Б.А. Язычество древних славян. — М.: Наука, 1981. — 608 с.
- Рябчук М. Долання амбівалентності. Дихотомія української національної ідентичності — Історичні причини та політичні наслідки. — К.: ППІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2019. 252 с.
- Сас П. М. Політична культура українського суспільства: кінець XVI — перша половина XVII ст. : навч. посіб. — К.: Либідь, 1998. — 296 с.
- Сидоренко В. Д. Візуальне мистецтво від авангардних зрушень до новітніх спрямувань: Розвиток візуального мистецтва України XX–XXI століть / ППСМ АМУ. — К.: ВХ[студію], 2008. — 188 с.
- Скляренко Г. Я. Сучасне мистецтво України. Портрети художників. — Вид. третє, укр. мовою, допов. — К.: Нусс. 2018. — 472 с.
- Толочко П.П. Київ і Русь: вибрані твори, 1998–2008 рр. — К.: Академперіодика, 2008. — 345 с.

- Українська історіографія на зламі ХХ і ХХІ ст.: Здобутки і проблеми / під ред. Л. Зашкільняка. — Л.: Вид-во Львів. нац. ун-та, 2004. 406 с.
- Ушкалов Л. З історії української літератури ХVІІ–ХVІІІ ст. — Х. : Акта, 1999. 215 с.
- Шевчук В. Муза Роксоланська: Українська література ХVІ–ХVІІІ ст. : у 2 кн. — К. : Либідь, 2004.
- Шейко В. М. Культура України в глобалізаційно-цивілізаційному вимірі (історико-методологічні аспекти). — К.: Ін-т культурології НАМУ, 2011. — 624 с.
- Шейко В.М., Романенко Г.О. Еволюція художніх і літературних об'єднань України: історико-культурологічний вимір : монографія. — К.: Ін-т культурології НАМУ, 2008. — 207 с.
- Шейко В.М., Александрова М.В. Культура та цивілізація в історико-культурній думці України в добу глобалізації. — К.: Ін-т культурології Академ. мистец. України, 2009. — 311 с.
- Шейко В.М., Левіна В.Г. Філософія української національної ідеї та Микола Хвильовий: історико-культурологічний аспект. К.: Ін-т культурології НАМУ, 2010. — 207 с.
- Шейко В. М. Інтелігенція і влада в часи української революції 1917-1921 років : монографія / ред. А. А. Троян, Г. С. Положій. — Харків : ХДАК, 2020. — 473 с.
- Шейко В.М. Культура України в глобалізаційно-цивілізаційному вимірі (історико-методологічні аспекти) — К.: Ін-т культурології НАМ України, 2011. — 623 с.
- Шпорлюк Р. Імперія та нації / пер. з англ. — К.: Дух і Літера, 2000. — 354 с.
- Щербань В. О. Трансформації орнаментування кераміки в традиційній культурі Лівобережної України (кінець VII тис. до н.е. – ХІХ ст). — Х. : Видавець Олександр Савчук, 2017. 328 с.
- Яворницький Д. Історія запорізьких козаків : у 3 т. — Львів: Світ, 1990-1992.
- Яковенко Н. Паралельний світ: Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні ХVІ – ХVІІ ст. – К., 2002.

Інформаційні ресурси Інтернет

<http://lib-hdak.in.ua> – сайт бібліотеки Харківської державної академії культури.

<http://korolenko.kharkov.com> – сайт Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка.

<http://www.nbuv.gov.ua> – сайт Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського.

<https://uk.wikipedia.org> – українська версія Вікіпедії.

<https://elib.nlu.org.ua/collection.html?id=61> –

Національна бібліотека України ім. Ярослава Мудрого. Електронна бібліотека «Культура України».

<http://izbornyk.org.ua> – бібліотека текстів з історії української культури, першоджерела з історії української літератури та мови, історії України.

<http://poetry.uazone.net> – електронна бібліотека української поезії.

<http://ebk.net.ua> – «Електронна бібліотека Князева».

<http://chtyvo.org.ua> – «Чтиво». Вільна онлайн-бібліотека україномовної літератури.

<http://history.org.ua> – сайт Інституту історії НАН України. Включає електронну бібліотеку, енциклопедію, повні тексти серійних і періодичних видань, каталог інтернет-ресурсів.

<http://mari.kiev.ua> – сайт Інституту проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України.

<http://etnolog.org.ua> – сайт Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАНУ

<http://www.ipiend.gov.ua> – сайт Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України.

<http://www.niss.gov.ua> – сайт Національного інституту стратегічних досліджень.

<http://ndiu.org.ua> – сайт Науково-дослідного інституту українознавства.

<http://www.memory.gov.ua> – сайт Українського інституту національної пам'яті.

www.encyclopediaofukraine.com – Encyclopedia of Ukraine / Canadian Institute of Ukrainian Studies

<http://rukotvory.com.ua/> – Сайт Рукотвори: народне мистецтво online

Українська Радянська Енциклопедія // Лексика – українські енциклопедії та словники – <http://leksika.com.ua/ure>.

Розділ 3 ТЕОРІЯ КУЛЬТУРИ

ТЕМА 3.1. ПОНЯТТЯ ТА ОСНОВНІ ТЕОРІЇ КУЛЬТУРИ

Історія походження терміну «культура». Спеціально-термінологічні та загальні поняття культури.

Класичний еволюціонізм: теоретико-методологічні засади, історія формування, основні представники. Аналіз історії культури як процесу поступального розвитку в культурологічному вченні Е.Б.Тайлора. Концепція універсальності родової організації та єдиного шляху суспільного поступу Л.Г.Моргана. Пізній період еволюціонізму: Д.Фрезер. Неоеволюціонізм: теоретико-методологічні засади, історія формування, основні представники.

Дифузійонізм і теорія культурних ареалів: теоретико-методологічні засади, історія формування, основні представники. Антропологічні дослідження Ф. Ратцеля. Учення про «телуричні» та «хтонічні» культури Л. Фробеніуса. Дослідження культурно-мистецької спадщини народів Австралії й Океанії Ф.Гребнером: теорія вісьмох «культурних кіл» або ареалів.

Функціоналізм: теоретико-методологічні засади, історія формування, основні представники. Антропологічний функціоналізм Б.К. Маліновського. Соціально-антропологічні дослідження А. Редкліф-Брауна. Структурний функціоналізм: дослідження Т.Парсонса. Проблематика енкультурації у працях М. Мід. Герменевтична або інтерпретативна антропологія: теоретико-методологічні засади, історія формування, основні представники.

Методи системно-семіотичного аналізу в гуманітарних дисциплінах. Етнологічний структуралізм К. Леві-Строса. Семіологічний аналіз культури М. Фуко. Принцип співвідношення «слів» і «речей». Вчення про епістемі. Протиставлення «археології знання» та історичного знання кумулятивістського типу.

Класичний психоаналіз: теоретичні принципи і настанови. Психоаналіз З.Фрейда: основні етапи становлення, провідні варіанти та категорії. «Воно», «Я» і «Над-Я» як головні інстанції, структурні рівні людської психіки. Культурний процес як складник біологічної еволюції. Феномен сублимації потягів як визначальна риса культури. Релігія як загальнолюдський невроз нав'язливості. Вчення про

«Едипів комплекс» і фрейдистська філософія історії. Психоаналіз і художня творчість.

Посткласичний психоаналіз: теоретико-методологічні засади, історія формування, основні представники. «Аналітична» або глибинна психологія К.-Г. Юнга. Теорія «архетипів». «Персональне» та «колективне» безсвідоме. «Гуманістичний» психоаналіз Е. Фромма. Схід і Захід у психоаналітичній концепції Е. Фромма.

Екзистенціальні концепції культури. Філософія культури М. Хайдеггера. Концепція «осьового часу» К. Ясперса. Аксиологічні концепції культури.

Символічний і семіотичний підхід до культури (Г. Ріккерт, В. Віндельбанд). Типологія й ієрархія знакових систем культури. Методологія дослідження «наук про дух». Теорія «символічних форм» Е. Кассіра: мова та міф як висхідні символічні форми. Мова як знакова система. Семіотичні моделі культури: Р. Якобсон, Ю. Лотман. У. Еко. Проблематика культурної інтерпретації у працях К.Гірца.

Ігрова концепція культури Й. Хейзінга. Постмодерністські концепції культури. Концепція «симулякрів» Ж. Бодрійара. Культурологічні парадокси в творчості С. Жижека.

Основні функції культури. Поняття культурної ідентичності. Механізми самоідентифікації в культурі.

ТЕМА 3.2. ТИПОЛОГІЯ КУЛЬТУРИ

Матеріальна культура. Артефакт як структурний першоелемент культури. Духовна культура та її види. Мистецтво як феномен культури. Поняття мистецтва та художньої культури. Функції мистецтва. Концепції походження мистецтва. Художність та утилітарність у генезисі мистецтва. Система видів і жанрів мистецтва. Модель видової специфіки мистецтва. Види та жанри мистецтва. Проблема систематизації видів мистецтва.

Специфіка основних галузей культури: економічної, політичної, соціальної та духовної. Домінуюча культура, субкультура, контркультура. Елітарна, масова та народна культура. Концепція елітарної культури Х. Ортегі-і-Гассета. Повсякденна і спеціалізовані культури. Співвідношення глобальної, локальної, етнічної та національної культур на сучасному етапі глобалізації.

Регіональна типологія культури. Європейський культурний регіон. Арабо-мусульманський культурний регіон. Далекосхідний культурний регіон. Індійський культурний регіон. Латиноамериканський культурний регіон. Тропічно-африканський культурний регіон.

Історичні типи культури. Первісна культура. Антична культура. Культура епохи Середньовіччя. Культура Відродження. Культура Нового часу. Культура Новітнього часу.

ТЕМА 3.3. СОЦІОКУЛЬТУРНА ДИНАМІКА. ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ПРОЦЕС

Поняття та рівні соціокультурної динаміки. Вертикальна соціокультурна динаміка. Традиційні, традиціоналістські, наздоганяючи, постмодерні культури. Горизонтальна соціокультурна динаміка та її різновиди. Шлях незалежних відкриттів. Механізми культурних запозичень. Культурна дифузія та її форми.

Поняття історико-культурного процесу. Цивілізація як стадія історико-культурного процесу та її основні ознаки. Культура та цивілізація: проблема співвідношення. Актуалізація цивілізаційної проблематики в концепції «Зіткнення цивілізацій» С. Гантінгтона.

Лінійно-прогресивні теорії культури. Теорія прогресу французьких просвітників. Гегель про три стадії руху світової історії до свободи. Гегелівське вчення про «хитрість розуму». К. Маркс і Ф. Енгельс про соціально-економічний механізм суспільного прогресу. Учення про роль праці у походженні людини. Класики марксизму про комуністичний ідеал. Радянська теорія 5 суспільно-економічних «формацій». Історична доля марксизму в світовій культурі ХХ ст. Марксошукання та марксвикористання на початку ХХІ ст.

Етногенез і культуригенез за Л. Гумільовим. Роль природних чинників у формуванні етносу. Принципи культурної динаміки: пасіонарність і комплементарність. Фази культуригенезу: пасіонарний поштовх — пасіонарний сплеск — підйом — акматична фаза — плато — пасіонарний злам — занепад культури. Л. Гумільов про основні етнокультурні хвилі в історії людства.

Циклічні теорії. «Копернікянський переворот» в уявленнях про історії культури О. Шпенглера. Життєвий цикл культури в

концепції О. Шпенглера. «Закати Європи» в історії культури. Визначення цивілізації в «Дослідження історії» А. Тойнбі. Виникнення, зростання, надлам і розпад як стадії життя цивілізацій. Цивілізаційна мапа А.Тойнбі. Концепція «Виклику-та-Відповіді». Світ-системний аналіз І. Валлерстайна. Визначення «світу-системи». Еволюція «світ-систем» в історії світової культури. Формування західної економічної «світ-системи». Співвідношення між «центром», «периферією» та «напівпериферією». Можливі трансформації західної світ-системи в I половині XXI ст.

Ставлення концепцій індустріального (постіндустріального суспільства) як альтернативна марксизму. Технологічний детермінізм як основа концепцій індустріального суспільства. Концепції індустріального суспільства Р. Арона та У. Росту. Основні ознаки постіндустріального суспільства за Д. Беллом. Концепція «трьох хвиль» О. Тоффлера. Основні соціокультурні видозміни в історії світової цивілізації. О. Тоффлер про особливості сучасної західної культури. Феномен «футуршоку».

Й. Масуда про інформаційне суспільство. Концепція «інформаційної епохи» М. Кастельса. «Мережа» як провідний культуротворчий принцип. М. Кастельс про співвідношення культури віртуальної реальності та «реальної віртуальності». Особливості новітніх концепцій «суспільства знання». Обмеженість концепцій індустріального/постіндустріального суспільства.

Особливості історико-культурного процесу на сучасному етапі. Основні соціокультурні революції (палеолітична, неолітична, «вісьового часу», Нового часу). Початок науково-технічної революції у XX ст. Основні етапи вдосконалення медіа-технологій. Революція Web 2.0.

ТЕМА 3.4. СУЧАСНА МЕДІА-КУЛЬТУРА

Визначення медіа-культури. Медіа як фактори соціокультурних трансформацій. Роль медіа в соціокультурній історії людства (Ж. Бодрійар, Р. Дебре, М. Маклюен, С. Жижек). Характерні риси медіа-культури сучасного суспільства. Основні та другорядні функції медіа-культури. Медіа і влада. Глобалізація медіасфери та становлення «Галактики Інтернету».

Позитивні та негативні фактори впливу медіа-середовища на людину. Медіа-культура та «постлюдина». Вплив медіатизації культури на особливості масової свідомості початку XXI ст. Теорія «розумного натовпу» Г. Рейнгольда. Особливості медіа-дискурсів сучасних ЗМК. «Медіа-віруси» та механізми їх функціонування. Способи формування медіа-імунітету. Юридичні, комерційні та суспільно-політичні інструменти забезпечення медіа-коректності. Авторство і медіа.

ТЕМА 3.5. ЛЮДИНА ТА КУЛЬТУРА

Людина як суб'єкт і об'єкт культури. Первина та вторинна інкультурація. Позитивні впливи культури на людину. Негативні впливи культури на людину.

Людина в давньосхідних цивілізаціях. Античний ідеал людини. Середньовічний ідеал людини. Образи людини епохи Відродження. Статус людини у Новий час. Образи постмодерної людини. Рух трансгуманізму. Трансгуманістичні технології досягнення безсмертя. Концепція «постлюдини»: медійні образи та наукові теорії.

Людина як предмет культурної антропології. Дитинство як об'єкт культурної антропології. Період юності та особливості ініціації чоловіків та жінок. Старість як культурологічний феномен. Етапи переходу (народження, шлюб, смерть).

Осмислення ієрархічної структури суспільства, сім'ї, стосунків. Свобода та відповідальність як антропологічні феномени. Антропологія комунікації (релігійна, інтимна, масова, політична). Мова як культура. Конструювання простору та часу культури, конструювання людини за допомогою простору та часу.

Семантика щоденного життя. Антропологічні характеристики відпочинку. Спорт як елемент культури повсякдення. Культурологічне значення їжі. Материнство/батьківство як презентанти культури. Екологія та етнос.

Містичні компоненти антропології. Концепція дару у Марселя Мосса. Феномен душі як елемент традиційної та сучасної культури.

ТЕМА 3.6. КУЛЬТУРОЛОГІЯ ЯК НАУКА

Основні етапи розвитку культурологічної думки. Міфологія як архаїчний підхід до усвідомлення культури. Античне розуміння

культури. Середньовічні погляди на культуру. Діячі Відродження про культуру. Культурологічна проблематика в русі за Реформацію. Просвітницький підхід до культури. Початки наукового дослідження культури (Й. Гердер, німецька класична філософія). Дискусії щодо методології гуманітарних наук наприкінці XIX ст. Становлення теорії культури як основи сучасної культурології у середині XX ст. (Л. Уайт). Особливості інституціоналізації культурології наприкінці XX – початку XXI ст. на пострадянському просторі та світі.

Проблема співвідношення предметів дослідження культурології, культурної антропології, етнографії та етнології. Співвідношення теорії культури та філософії культури.

Предмет сучасної культурології. Теоретична та прикладна культурологія. Основні принципи наукового підходу до культури (об'єктивність, системність, історизм). Особливості застосування загальних методів у культурології. Спеціальні культурологічні методи (крос-культурний, соціокультурної детермінації тощо).

Культурологія в системі середньої та вищої освіти. Фахова культурологічна освіта в Україні: сучасний стан, проблеми та перспективи.

ТЕМА 3.7. НАПРЯМИ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРОЛОГІЇ. ГЕНДЕРНА, МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІСТСЬКА, ПОСТКОЛОНІАЛЬНА І ВІЗУАЛЬНА ТЕМАТИКА В СУЧАСНІЙ КУЛЬТУРОЛОГІЇ

Стан культурологічного знання в останній чверті XX ст. Розробка поняття «ментальності» та його застосування для історико-культурологічних досліджень. Виникнення «нової культурної історії» або історичної культурології. Теоретико-методологічні основи «нової культурної історії». Поширені дослідницькі практики: історія мандрів, історія спорту, історія репрезентацій, історія тілесності, історія їжі, одягу та житла.

Обґрунтування поняття соціальної пам'яті. Парадигма історичної пам'яті. Концепція «місце пам'яті». Розробка теорії культурної пам'яті в працях Я. Ассмана і П. Рікьора. Особливості та основні напрями вивчення меморіальної проблематики в українській культурі.

Поняття гендеру. Гендер і біологічний пол. Феміністські студії 1970-х рр. Виникнення андрології у 1980-і рр. Інституціоналізація

гендерних досліджень у 1990-і – 2000-х рр. Теоретичні результати гендерних досліджень ХХ ст. Квір-теорії та концепція LGBTQ+.

Започаткування постколоніальної тематики в працях Е. Саїда, Г. Співак, Х. Бхабха. Теоретико-методологічні підстави постколоніалізму. Постать постколоніального критика. Особливості постколоніальних студій у західних країнах, країнах «третього світу», пострадянських республіках.

Мультикультуралізм як теорія і як політика. Соціально-економічні передумови мультикультуралізму. Ліберальний і радикальний дискурси мультикультуралізму. Основні політичні практики мультикультуралізму.

Феномен візуального. Зв'язок візуального та культури. Візуальна культура, візуальні студії, візуальна соціологія, візуальна антропологія як дисципліни, що вивчають візуальне. Поєднання кількісних і якісних методів у дослідженнях візуального.

ЛІТЕРАТУРА ДО РОЗДІЛУ 3.

Навчальні видання

- Батаєва К. В. Візуальне від античності до постсучасності : навч. посіб. / Катерина Батаєва. — К.: Кондор, 2020. — 241 с.
- Борисова О. В. Соціальна антропологія : підруч. для вищ. навч. закл. / О. В. Борисова ; Луган. нац. аграр. ун-т. — К.: Кондор, 2017. — 411 с.
- Введение в гендерные исследования. Ч. 1. Учеб. пособие / под ред. И. Жеребкиной — Х. : ХЦГИ; СПб. : Алетейя, 2001. — 708 с.
- Гатальська С. М. Філософія культури : підручник / С. М. Гатальська.— К. : Либідь, 2005. — 326 с.
- Гендер для медій. Підручник із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей / за ред. Г. Ярманова, М. Маєрчик, О. Плахотнік. — 3-є вид., випр. і доп. — К.: Критика, 2017. — 217 с.
- Герчанівська П. Е. Культура в парадигмах ХХ-ХХІ ст.: монографія. —К. : НАКККіМ, 2017. 378 с.
- Івашина О. О. Загальна теорія культури : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. О. Івашина. — К. : ВД «Києво-Могилян.

- акад.», 2008. — 215 с.
- Кравченко А. И. Культурология : учеб. пособ. для вузов / А. И. Кравченко. — 9-е изд. — М.: Акад. проект, Трикста, 2009. — 496 с — (Серия «Gaudeamus»).
- Культурологія: навч. посібник / М. М. Закович, І. А. Зязюн, О. Л. Шевнюк та ін. ; за ред. М. М. Заковича. — 4-те вид., випр. і допов. — К. : Знання, 2009. — 589 с. — (Вища освіта ХХІ століття).
- Культурологія: хрестоматія: навч. посібник для самостійної роботи та семінарських занять / уклад. К. В. Кислюк, Г. Д. Панков. — К.: Кондор, 2017. — 184 с.
- Флиер А. Я. Культурология для культурологов : учеб. пособие для магистр. и асп., докт. и соиск., а также препод. культурологии. — М. : Акад. проект ; Екатеринбург : Деловая книга, 2002. — 492 с. — (Сер. «Gaudeamus»).
- Шейко В. М. Культурологія : навч. посіб. / В. М. Шейко, Ю. П. Богуцький, Е. В. Германова де Діас. — Київ : Знання, 2012. — 494 с.
- Шейко В. М. Наукова творчість в галузі культурології і мистецтвознавства : навч. посібник / В. М. Шейко, Ю. П. Богуцький, Н. М. Кушнарченко. — Харків : ХДАК, 2016. — 329 с. — Бібліогр.: с. 324-329.
- Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник. / В.М. Шейко, Н.М. Кушнарченко — 7-ме вид., стер. — Київ : Знання, 2011. — 310 с.

Додаткова література

- Алфьорова З. І. Межі видимого. Становлення візуального мистецтва : монографія / З. І. Алфьорова —Х. : ХДАК, 2008. — 267 с.
- Ассман Я. Культурная память. Письмо, память о прошлом и политическая идентичность в высоких культурах древности / Я. Ассман ; пер. нем. М. М. Сокольской. — М. : Языки славян. культуры, 2004. — 368 с.
- Бакулев Г. Массовая коммуникация: Западные теории и концепции/ Г. Бакулев. — 2-е изд. — М. : Аспект Пресс, 2010. — 192 с.
- Берк П. Что такое культуральная история? / пер. с англ. И.

- Полонской ; под науч. ред. А. Лазарева ; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». Москва: Изд. дом Высшей школы экономики, 2015. 240 с.
- Бауман З. Глобализация. Наслідки для людини і суспільства / пер. з англ. І. Андрущенко, М. Винницький. — К.: ВД «Києво-Могилянська академія», 2008. — 109 с.
- Бодрійяр Ж. Симулякри і симуляція / Ж. Бодрійяр ; пер. з фр. В. Ховхун. — К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. — 230 с.
- Бутиріна М. В. Стереотипи масової свідомості: особливості формування та функціонування в медіасередовищі : монографія / М. В. Бутиріна. — Д. : Слово, 2009. — 367 с.
- Глобализация и мультикультурализм / П. К. Гречко, И. А. Мальковская, С. А. Нижников [и др.] ; отв. ред. Н. С. Кирабаев ; М-во образования и науки РФ, Рос. ун-т дружбы народов, фак. гуманитар. и соц. наук. — М. : Изд-во РУДН, 2005. — 331 с.
- Гіденс Е. Соціологія / Е. Гідденс; пер. с англ. — К.: Основи, 1999.
- Енциклопедія постмодернізму / за ред. Ч. Вінквіста і В. Тейлора; пер. з англ. В. Шовкун ; наук. ред. пер. О. Шевченко. — К. : Основи, 2003. — 503 с.
- Иконникова С. Н. История культурологических теорий. — 2-е изд., перераб. и доп. — СПб. : Питер, 2005. — 474 с. — (Серия «Учебное пособие»).
- Ильин И. П. Постструктурализм. Деконструктивизм. Постмодернизм И. П. Ильин. — М. : Интрада, 1996. — 228 с.
- Кастельс М. Інтернет-галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства / пер. з англ. — К.: Ваклер, 2007. 304 с.
- Кириллова Н. Б. Медиакультура: от модерна к постмодерну / Н. Б. Кириллова. — 2-е изд.; перераб. и доп. — М. : Акад. проект, 2006. — 448 с.
- Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна / Ж.-Ф. Лиотар ; пер. с фр. Н. А. Шматко. — М. : Ин-т эксперим. социологии ; СПб. : Алетейя, 1998. — 160 с.
- Маклюэн Г. М. Понимание Медиа: Внешние расширения человека / пер. с англ. В. Николаева ; закл. ст. М. Вавилова. — М. : КАНОН-пресс-Ц, Кучково поле, 2003. — 464 с.

- Мультикультуралізм і трансформація постсовєтських обществ / под ред. В. С. Малахова и В. А. Тишкова ; Ин-т этнологии и антропологии ; Ин-т философии РАН. — М., 2002. — 354 с.
- Павленко Ю. В. Історія світової цивілізації: Соціокультурний розвиток людства: навч. посібник / Ю. В. Павленко ; відп. ред. та автор вст. слова С. Кримський. — 3-ге вид., стереотип. — К. : Либідь, 2001. — 360 с.
- Рашкофф Д. Медіавірус. Как поп-культура тайно воздействует на ваше сознание / Дуглас Рашкофф ; пер. с нем. Д. Борисова. — М. : Ультра. Культура, 2003 — 368 с.
- Рифкин Дж. Третья промышленная революция: как горизонтальные взаимодействия меняют энергетику, экономику и мир в целом / Дж. Рифкин ; пер. с англ. — М. : Альпина нон-фикшн, 2014. — 409 с.
- Саїд Е. Культура й імперіалізм / Едвард Саїд ; пер з англ. — К. : Критика, 2007. — 608 с.
- Смелзер Н. Социология / Нейл Смелзер ; пер. с англ. М.: Феникс, 1994.
- Стародубцева Л. В. Мнемозина и Лета: память и забвение в истории культуры : монографія / Л. В. Стародубцева. —Х. : ХГАК, 2003. — 696 с.
- Суковатая В.А. Лицо Другого: телесные образы Другого в культурной антропологии : монография. / В.А. Суковатая. — Х. : ХНУ, 2009. 520 с.
- Сучасна культурологія : навч. посіб. [для студ. вищ навч. закл.] / під ред. К. В. Кислюка. — К. : Кондор-Видавництво, 2016. — 342 с.
- Сучасна культурологія: актуалізація теоретико-практичних вимірів : кол. моногр. / за заг. ред. Ю. С. Сабадаш. — К. : Вид-во Ліра-К, 2019. — 329 с.
- Сучасна культурологія: постмодернізм у логіці розвитку української гуманістики : кол. монографія / за заг. ред. Ю. С. Сабадаш. Київ : Вид-во Ліра-К, 2021. – 432 с.
- Теоретическая культурология / [Ф. Т. Михайлов, С. С. Неретина, А. П. Огурцов и др.]. — М. : Акад. проект; Екатеринбург : Деловая книга; РИК, 2005. — 624 с. — (Серия «Энциклопедия культурологии»).

- Тойнбі А. Дж. Дослідження історії. У 2т. / пер. з англ. — К.: Основи, 1995.
- Уайт Л. Избранное: Эволюция культуры / Л. Уайт ; пер. с англ. — М. : РОССПЭН, 2004. — 1064 с. — (Серия «Культурология. XX век»).
- Уэбстер Ф. Теории информационного общества / Фрэнк Уэбстер ; пер. с англ. М. В. Арапова, Н. В. Малыхиной ; под ред. Е. Л. Вартановой. — М. : Аспект Прес, 2004. — 400 с.
- Фундаментальные проблемы культурологии: в 4 т. / отв. ред. Д. Л. Спивак. — СПб. : Алетей, 2008.
- Шваб К. Четверта промислова революція. Формуючи четверту промислову революцію / Клаус Шваб ; [пер. з англ. Наталії Климчук, Ярослава Лебеденка]. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2019. 416 с.
- Шейко В. М. Формування основ культурології в добу цивілізаційної глобалізації (друга половина XIX — початок XXI ст.) : монографія / В. М. Шейко, Ю. П. Богущкий. — К. : Генеза, 2005. — 592 с.
- Шлыкова О. В. Культура мультимедиа: учеб. пособие / О. В. Шлыкова. — М. : ФАИР-ПРЕСС, 2004. — 415 с
- Черных А. Мир современных медиа. — М. : ИД «Территория будущего», 2007. — (Серия «Универ. б-ка Александра Погорельского»). — 312 с.
- Чебанюк Т. А. Методы изучения культуры: учеб. пособие / Т. А. Чебанюк. — СПб. : Наука, 2010. — 350 с.
- Фукуяма Ф. Наше постчеловеческое будущее: Последствия биотехнологической революции / Ф. Фукуяма ; пер. с англ. М.Б. Левина. — М. : АСТ, 2004. — 349 с.
- Юдина Е.Н. Медиапространство как культурная и социальная система : монография / Е.Н. Юдина. — М. : Прометей, 2005. — 160 с.
- Элкинс Дж. Исследуя визуальный мир / Элкинс Дж ; пер. с англ. — Вильнюс : ЕГУ, 2010. — 534 с.

Інформаційні ресурси Інтернет

<http://mtlib.org.ua> — сайт Харківської міської спеціалізованої музично-театральної бібліотеки ім. К. С. Станіславського.

www.gumer.info – електронна бібліотека з гуманітарних наук.

<http://yanko.lib.ru> – електронна бібліотека

<http://www.world-art.ru> – World Art : світове мистецтво.

Віртуальна колекція матеріалів по різних видах мистецтва: кіно та ТВ, анімація, література, живопис.

<http://rubens.anu.edu.au> – ArtServe: Art & Architecture mainly from the Mediterranean Basin, Japan, India & Cambodia.